

САВРЕМЕНИ КОНЦЕПТ ДЕТИЊСТВА: ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА, ФАМИЛИЗАЦИЈА И ИНДИВИДУА(ЛИЗА)ЦИЈА

Милица М. Јерончић¹

Сажетак: Ауторка овог рада бави се анализом савременог концепта детињства, односно доминантним ставовима, односима и активностима који се тичу деце. Поменуто јесте резултат промена у перцепцији детињства у друштвима (касне) модерности и, нарочито, последица друштвених процеса институционализације, фамилизације, индивидуализације и индивидуације детињства. Институци-онализација и фамилизација представљају затварање деце у дечији свет, тј. свакодневни живот деце је смештен, просторно и временски, у друштвене институције намењене деци, односно у кући, што указује на њихову сегрегацију и бројна ограничења у име дечије заштите и контроле. С друге стране, паралелно се одвија процес индивидуализације детињства који подразумева да су деца јединствени друштвени актери и процес којим се деци признају индивидуална права и обавезе - индивидуација детињства - у којем посебан значај има Конвенција о правима детета УН. Међутим, ове процесе карактерише ограничен домен деловања и парадокси као резултат противдејствујућих процеса институционализације и фамилизације детињства. Утицај, значај и међуповезаност горенаведених друштвених процеса (ре)дефинишу савремено детињство. Ауторка указује на обележја, али и контрадикторност и противречности ових процеса, који за последицу имају бројне контроверзе и маргинализован положај деце у савременом, „детецентричном“ друштву.

Кључне речи: индивидуација; индивидуализација; фамилизација; социологија детињства; институционализација.

¹ milica.jeroncic@gmail.com, студенткиња Универзитета у Београду, Филозофски факултет.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Разумевање детињства доприноси разумевању друштвеног света, као и развијању социолошке теорије.

(Џејмс, Џенкс и Праут).

Социологија износи на видело да је детињство „културни, економски и друштвени конструкт“ (Френес, 2004: 110) - оно није једно те исто детињство кроз историју (Аријес, 1989), нити су деца једна те иста деца где год да су (Мејел, 2004: 232). Концепт о томе шта је дете разликује се унутар различитих култура, различитих друштвених група и у разним историјским тренуцима (Ленсдаун, 2004: 186). Историјски, може се говорити о прелазу од праксе „интегрисаног“ детињства у дифузног и шароликом свету средњевековних домаћих заједница у којима је дете стално присутан, али истовремено незапажен и споредан, део тог света ка потпуно новој ситуацији „сегрегације“ дечијег света од света одраслих и живота заједнице. Поменути процес издвајања детета, који води ка „детецентричном“ дискурсу и новом доживљају самог детињства, саставни је део процеса формирања модерне породице, односно друштва (Милић, 2007: 162). Промене које се односе на детињство, а које смештамо у епоху модерне, захтевају тумачење и концептуализацију која „обухвата релевантне процесе“ (Френес, 2004: 112), а међу најзначајнијима су, према нашем мишљењу, процеси институционализације, фамилизације, индивидуализације и индивидуације. Ови друштвени процеси, који су предмет анализе овог рада, посредством свог утицаја, значаја и међуповезности, дају печат данашњем детињству и пружају путоказ за његову научну анализу. Феномен детињства смештамо и посматрамо у различитим структуралним контекстима савременог света, при чему смо се определили за један макрооријентисан приступ, с обзиром на то да су нам у фокусу интересовања генерализације или, Квортруповим (Jens Qvortrup) речима, „опште одлике детињства“ (Квортруп, 2004: 137). Интенција нам је да укажемо на обележја, али и контрадикторност и бројне противречности ових процеса, који за последицу имају депривилегован и маргинализован друштвени положај деце у савремености, због чега данашње детињство (п)остаје обележено различитим контроверзама и посебан изазов социолошким (и другим) истраживањима. Имајући речено на уму, смело је, али оправдано, поставити питање да ли поменути процеси, упркос томе што представљају производ модерне детецентричности одраслих и што се одвијају под плаштом или паралелно са детецентризмом у друштву, заиста делују у истом идеолошком правцу. Или, можда, често супротном?

ДЕТИЊСТВО КАО СОЦИОЛОШКА КАТЕГОРИЈА

Детињство се може дефинисати као период живота током којег се људско биће сматра дететом, при чему се се у сагледавању тог периода нужно укључују и његове културне, друштвене и економске карактеристике (Френес,

2004: 113). Праут и Џејмс (Alan Prout & Allison James) сматрају да је друштвена институција детињства скуп друштвених односа о којима се активно преговара и у оквиру којег се конституишу прве године људског живота² (Праут, & Џејмс, 2004: 51), а Смиљка Томановић детињство дефинише као облик праксе у свакодневном животу детета, односно скуп ставова, односа и активности у оквиру којих се конституишу ране године људског живота (Томановић, 1997: 26; 2007: 8). Оно што је заједничко поменути дефиницијама овог појма јесте да је реч о друштвеној и, према томе, социолошкој категорији. Ипак, ако данас и постоји консензус око друштвене есенције феномена детињства, треба имати на уму да сама спознаја детињства као таквог у социолошкој мисли, а и шире, има своју сопствену историју настанка, развоја и (де)конструкција као социолошке категорије.

Наиме, у друштвеним наукама детињство је претежно било предмет интересовања психологије која се њиме превасходно бавила у оквиру различитих теорија развоја појединца³, поимајући га у категоријама природности, универзалности, ирационалности, незрелости, пролазности. Начин на који су психолози перципирали детињство имао је велики утицај на социолошку дисциплину, односно класична социологија је некритички преузимала појмове и моделе из психологије што је довело до проучавања детињства искључиво кроз теорије социјализације. У класичном појму социјализације, дете је сведено на пасиван објекат „несавршене друштвености“, схваћено као „биће у постајању“, беспомоћно и зависно од одраслих (Томановић, 2004: 8-11, 2007: 82). Према овом становишту, деца још увек нису већ тек треба да постану пуноправни чланови друштва, односно она се поимају као приправници а не учесници друштвеног живота⁴. Деца су перципирана као „чекачи у животној чекаоници“, односно „шегрти у школи живота“, а такав став осликава доминантно схватање детињства у модерности и карактеристичан је како за здраворазумско, тако и за научно мишљење о деци (Mayall, 2002, наведено према: Томановић, 2004: 8). Дакле, све доскора дете је у социологији проучавано из аспекта теорије социјализације као објект социјализацијског процеса и његових бројних агенција, односно „деца су третирана као сирови материјал процеса социјализације“ (Qvortrup, 1986, наведено према: Милић, 2007б: 157). Претпостављено је да деца напосто

² Начини размишљања о деци разликују се од културе до културе и кроз време и, према томе, биолошкој основи детињства не треба додељивати превише одлучујућу улогу при објашњавању како проживљавају онај период животног пута који називамо детињство (Џејмс и Праут, 2004: 365).

³ Идеја „прогреса“, као једна од доминантних тема културе модерности, инкорпорирана је у доминантну теоријску парадигму девелопментализма (развојне теорије), где се особа посматра, пре свега, кроз призму „раста“ и „развоја“ (Томановић, 2004: 8).

⁴ Стога је дете које се развија у суштини епифеноменално, његово само „настајање“ (на супрот „постојање“) чини га непотпуним (Џејмс, Џенкс, Праут, 2004: 154). Односно, како је концепт социјализације окренут ка будућности, живљена стварност детињства у њему не проналази своје место, нити важност (Томановић, 2004: 9).

„преузимају“ плашт детињства, предодређени да, када на њих дође ред, постану социјализатори друге деце када касније „преузму“ друштвену улогу одраслих (Џејмс и Праут, 2004: 363).

С друге стране, идеја о деци као о друштвеној категорији супротстављена је идеји о деци из перспективе социјализације, која ставља нагласак на процес одрастања и будући статус деце као одраслих (Френес, 2004: 111). Социологија детињства, једна од најмлађих и најекспанзивнијих савремених социолошких дисциплина, чији је предмет дете као друштвена категорија и детињство као друштвени конструкт, настала је не само из незадовољства тумачењем детињства у оквиру владајућих теоријских парадигми у којима је доминирала идеја раста и развоја, већ и под утицајем различитих истраживачких достигнућа, нарочито у антропологији и социјалној историји⁵ (Томановић, 2004: 7, 2007: 539). „У прилог установљавању савременог појма детињства и доказивању његове културне и историјске контекстуалности пресудни су били доприноси антропологије и социјалне историје. Различитост схватања и садржаја детињства документовали су антрополози бројним истраживањима и на тај начин демантовали тезу о међукултурној универзалности детињства. Најјачи „изазов ортодоксији“⁶ дошао је из социјалне историје, у којој је, почев од класичног дела Ф. Аријеса о „открићу детињства“, велики број радова био посвећен доказивању историјске контекстуалности идеје и праксе детињства“ (Томановић, 2004: 9). Основна парадигма⁷ од које полази социологија детињства почива на неколико битних постулата - детињство се перципира као друштвена појава (конструкт) и постаје интегрални део друштвене анализе, у истраживање се укључује перспектива деце, а друштвени научници се ангажују у редефинисању како самог појма детињства, тако и стварности живота деце (James and Prout, наведено према: Томановић, 2007: 539).

Након прве две деценије развоја дисциплине, детињство добија статус озбиљног предмета социолошког проучавања, при чему се развија велики број идеја, хипотеза и појмова. Када је о последњем реч, временом су се искристалисале две основне групе појмова: једна обухвата однос детињства са структуралним окружењем, а друга се бави односима унутар самог детињства где посебан значај има замисао о деци као о „стратешким актерима“ који у сложеним свакодневним интеракцијама конструишу властити свет, свој однос

⁵ Такође, уочава се и пораст интересовања за социолошко изучавање детињства, па је уследило академско и институционално заснивање социологије детињства (видети више у: Томановић, 2004: 13-16).

⁶ „У противставу са доминантном друштвено-научном парадигмом, унутар контракултурне критичке климе 60-их и почетка 70-их година XX века, јављају се интелектуални трендови који отварају друштвени простор за конституисање једног новог погледа на детињство. Неки аутори их називају 'изазовима ортодоксији'" (James and Prout, 1990, наведено према: Томановић, 2004: 9).

⁷ Или, боље речено, „нова“, односно „наступајућа“ парадигма (Праут и Џејмс, 2004: 51).

према том свету и властити идентитет. За потребе овог рада интересује нас и значајан је приступ и појмовни апарат који у фокусу има однос деце и њиховог структуралног окружења, а за ову област интересовања јесте карактеристична и најистрајнија замисао о маргинализацији детињства и са њом, у сложеним међуодносима, повезани друштвени процеси институционализације, индивидуализације, индивидуације и фамилизације (James and Prout, наведено према: Томановић, 2007: 539). Наиме, полазимо од Коновог схватања детињства с обзиром на то да, како тврди поменути аутор, детињство као друштвени конструкт обухвата три различита аспекта, односно дефиниције. Као прво, детињство представља скуп идеја и ставова, друго, на детињство можемо гледати као на скуп односа и активности и, на крају, оно се може перципирати као својеврстан дечији свет⁸ (И. С. Кон, наведено према: Томановић, 2007: 82). Идеја детињства (симболичке представе о детету, нормативни модели детета и одрастања и ставови о детету и његовим потребама које га разликују од одраслих) и пракса детињства (стварни положај детета у породици и друштву, односи дете-одрасли, поступци према детету и саме активности детета) (Кон, 1991, наведено према: Милић, 2007б: 161) налазе се у корелацији.

Идеја детињства, као квалитативно различитог доба у животу појединца, јесте производ нововековног грађанског етоса. „Откривена“ у окриљу модерности, идеја детињства развијала се под утицајем доминантних идеолошких и теоријских парадигми и трендова (Томановић, 2004: 10, 2007: 82), обликујући специфичан поглед на детињство и пропагирајући пожељан модел детињства, односно детета. Како одређене вредности, идеје и ставови усмеравају понашање појединаца, па и колектива, ка одређеним активностима, циљевима и слично (Томановић-Михајловић, 1997: 93), модели детињства масовно се прихватају и обликују доминантну праксу у опхођењу према деци и поступцима који их се тичу. Пракса детињства, као и идеја детињства, временом се јесте мењала, односно показује историјски дисконтинуитет. Наиме, премодерно доба не познаје узрасне категорије у данашњем смислу, а детињство није препознавано као различита, и значајна, фаза у животу људи. Дете је једноставно било присутно у неиздиференцираној друштвености домаће заједнице, а социјализација је била континуиран процес који се одвијао дететовим учествовањем у многобројним активностима свакодневне праксе.

⁸ Приступ детињству као дечијем свету полази од перспективе деце, подразумева да деца јесу компетентни актери који развијају различите стратегије деловања у различитим друштвеним контекстима, а пажња теоретичара овог приступа усмерена је на дететово опажање и тумачење света и на томе заснованим интеракцијама којима оно конструише свакодневне активности и свој идентитет (Томановић, 2007: 82). Овај аспект детињства, који се односи на дете у дечијем свету, унутрашњи свет дететовог доживљаја и слику света самог детињства, као и на интерактивне активности међу самом децом, може се појмовно одредити и као „култура детињства“ (Кон, 1991, наведено према: Милић, 2007б: 161).

Потом, на сцену ступа модерна идеја детињства, а та новина и промена⁹ (која је когнитивне природе) води промени ставова и понашања родитеља и заједнице када је реч о деци, односно већој родитељској љубави и друштвеној бризи за децу (Томановић, 2004: 10, 2007: 82), због чега модерни концепт детињства, у социолошкој анализи тог друштвеног феномена, заузима посебно истакнуто место.

ДЕТИЊСТВО У ОКРИЉУ МОДЕРНОСТИ

Претпоставља се да смо некада били неописиво сурови према деци, да једно време нисмо уопште водили рачуна о њиховој посебности и различитости, те да смо их током читавих епоха рутински остављали на цедилу (DeMause, 1976; Aries, 1966; Boswell, 1988, наведено према: Џенкс, 2004: 97). „Но, водећи се оптимистичним просвећењем доба просветитељства, деца су постала наша главна преокупација, ми смо постали њихови заштитници и хранитељи, а она главни предмети наше љубави, наш капитал у људству и наша будућност“ (Исто, стр. 97). Сомервил (Somerville) говори о „детецентричности“ као производу модернизације, односно оријентације ка будућности као њеног саставног дела, која за последицу има да се на децу гледа као на „будућност друштва“ (Somerville, 1982, наведено према: Томановић, 2004: 11). „Откриће детињства“ и детета¹⁰ значило је радикалан заокрет у односу према деци - модерна породица посвећена је неограниченим развојним потенцијалима детета, тј. укупан унутрашњи живот породице организује се око бриге, раста и развоја будућих наследника, чиме дете у породици доспева у супериорну позицију (Милић, 2007: 55, 162). „Дајући му велики значај, модерно доба детињство посматра као пројекат¹¹: деца су најпре била објект дисциплиновања и образовања, а потом инвестиција у будућност - објект љубави и људски капитал“ (Томановић, 2007: 82).

„Током модерне, детињство је постепено пленило искуство одраслих, полажући право на дуже трајање у оквиру целокупног животног искуства,

⁹ Према већини аутора модерна идеја детињства настаје као производ модерности и буржоарског етоса, иако треба имати на уму да, као и код свих друштвених промена, граница између два схватања детињства никада није јасно одређена или апсолутна, већ је реч о постепеном и неуједначеном процесу.

¹⁰ Према теоретичарима „школе нове осећајности“, идеја детињства као квалитативно различитог доба у животу појединца које заслужује посебну пажњу, у западноевропском друштву била је непозната све до новог века (Милић, 1988). Промене доживљаја детињства у корелацији су са променама на плану осећајности и, према Аријесу (Aries), „откриће детињства“ јесте кључан извор за развој нове породичне (детецентричне) осећајности (Аријес, 1989).

¹¹ Напоменимо да је „модерни концепт детињства као пројекта, у сагласју са развојном теоријом 'природног, универзалног и рационалног развоја', довео до раније поменуте ситуације да се детињство посматра из призме будућег постајања (одраслим)“ (Томановић, 2004: 11).

узурпирајући и заузимајући све више сегмената рада одраслих: когнитивни, афективни и мануелни. Осим тога, детињство је прогутало повећано материјално опскрбљивање и такав образац стицања установљен је као „природно“ право вођено идеологијом старања и непоколебљиво утемељено у емоцијама. Одрасли „жртвују све“ за своју децу и од њих, за узврат, очекују да доживе „најлепше доба у свом животу“ (Џенкс, 2004: 98). Детињство се претворило у „обећање“, у „будућност“ у коју инвестирају савремена породица и држава. Оно, током XIX и XX века, постаје један вид људског капитала и новооткривена „вредност“, због чега долази да све веће осетљивости према потребама детета и прикладног поступања према деци (Исто, стр. 98-99).

Оно, такође, представља посебну „вредност“ и у породици касне модерности¹² - деца за родитеље представљају наду, значење, идентитет, пријатеље, колеге, партнере¹³ (Џенкс, 2004), односно последњу алтернативу усамљености и последњи, преостали, неотказив и незаменљив примарни однос (Веб, 2001, наведено према: Џенкс, 2004: 105). Међутим, упркос тој (ново)откривеној „вредности“ деце, „заједнички налаз различитих истраживања¹⁴ јесте да је положај детета у савременом свету у многим аспектима противречан и парадоксалан, чиме се доводи у питање доминантан идеолошки образац о друштву оријентисаном ка деци“ (Томановић, 2007: 539). Дакле, како Томановић истиче, обележја савременог детињства подстичу да се говори о његовом контроверзном положају (Томановић, 2004: 8), што се, према нашем мишљењу, може довести у везу и објаснити анализом савремених процеса институционализације, фамилизације и индивиду(ализације). Наиме, закључак многих истраживања јесте да се детињство, у савременим високоразвијеним друштвима, обликује у оквирима деловања поменутих процеса, који се одвијају симултано и у великој мери су контрадикторни (Френес, 2004), што ће бити у фокусу интересовања у наставку овог рада.

ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА И ФАМИЛИЗАЦИЈА ДЕТИЊСТВА

Процеси институционализације и фамилизације детињства јесу два истакнута обележја и, истовремено, последице масовног прихватања модерног концепта детињства. Оба процеса представљају затварање деце у дечији свет, тј. свакодневни живот деце је смештен, просторно и временски, у друштвеним институцијама намењеним деци, односно у кући. Реч је о оштром повлачењу

¹² Аутор прави дистинкцију између модерности и касне модерности (или постмодерности), сматрајући да њима одговарају два модела или „визије“ детињства - „будућност“ и „носталгија“ (видети више у: Џенкс, 2004).

¹³ И, на једном другом нивоу, „симболичку репрезентацију самог друштва“ (Џенкс, 2004: 106).

¹⁴ Груписаних у неколико главних области: теоријској, демографско-економској, политичко-правној и етнографској.

линије између света детињства и света одраслих, чиме се деца ограничавају у име њихове заштите и контроле. У том смислу се, чак, може рећи да „кућа и школа, родитељи и наставници, као да имају сличне функције у односу на децу“: дом и школа, два главна окружења и искуства у животу савременог детета у развијеним пост-индустријским друштвима, имају главну улогу у изградњи и обликовању обележја детињства (Edwards, 2002: 1, 5; Мејел, 2004: 228). Детињство је све више фамилизовано и институционализовано и, према многим ауторима, управо су процеси фамилизације и институционализације идентификовани као кључни за конституисање савременог детињства, имајући велики и значајан утицај на деље животе (Edwards, 2002: 4).

Институционализација

Истраживања о институционалном уређењу детињства баве се бироима и институцијама које се тичу деце. Анализа институционалних уређења и њихових садржаја, облика и развоја сама по себи сачињава област за истраживање, која се протеже од истраживања о појединачним институцијама до проучавања општег оквира институционалног развоја. „Институционални оквир утиче на општу структуру детињства и отуда делује и на све аспекте деце живота“ (Френес, 2004: 114). Институционализација¹⁵ (лат. *institutio* – уређење, установљење) се нарочито доводи у везу са увођењем обавезног школовања¹⁶ у индустријализованом свету и, паралелно, све веће искључености деце на тржишту рада, при чему се деца све више смештају у за њих посебно намењена, дизајнирана и организована, а одвојена и заштићена, окружења која су под хијерархијским надзором стручњака и структурирана према узрасту и способностима (Nasman, 1994, наведено према: Edwards, 2002: 4). Реч је о све већем утицају образовних институција, као и о организацији слободних активности¹⁷. Наиме, институционализација детињства односи се на процес путем којег организована уређења, углавном школски систем, утичу на живот деце и организују их - детињство бива преплављено правилима и шемама класификације укореењеним у потреби за образовањем, професионалном негом и друштвеном контролом (Френес, 2004: 111, 116). Укратко, институционализација детињства има за последицу да деца све више живе у институционализованим окружењима, у сегрегираним и надгледаним просторијама са организованим активностима (Томановић, 2004: 16). Проблем

¹⁵ Процес којим друштвена деловања и понашања постају довољно регуларна и трајна да би се могла описати као *институције* (Недовић, 2007: 193).

¹⁶ „Школа је први и најснажнији културни модератор који децу сегрегира у односу на одрасле и социјални свет“ (Милић, 2007: 169).

¹⁷ Институционализација обухвата веома хетерогену селекцију активности за које се обично не сматра да су повезане са институцијама (од извиђача до балета и фудбала), а умножавање организација за слободне активности одражава потребу родитеља да контролишу своју децу (на пример, да се деца „склоне са улице“) и да им помогну да се баве „прикладним“ активностима (Френес, 2004: 116-117).

који многи увиђају у томе јесте тај што поменута савремена тенденција, својерстан друштвени патернализам, ограничава развој компетенција код деце, смањује сложеност интеракција са социјалним светом, фрагментира свет детета и његову моћ да само себе води и контролише. Стога, институционализација (која подразумева изолацију, рутинираност, ригидност, конформизам и сл.) представља баријеру за развој дечје креативности, спонтаности, аутентичности и аутономности (Милић, 2007: 169). Строго организовање дечјих активности и окружења ради унапређивања дечје оспособљености може имати супротан ефекат тиме што може умањити друштвене интеракције између вршњака и комуникативну комплексност играња (Френес, 2004: 131-132). Детињство у (пост)модерном свету је у толикој мери структурирано и надгледано да од организованих или, може се рећи, преорганизованих структурираних активности и веома развијене „дисциплине времена“, дете нема више времена за докону игру и просто уживање (Ennew, 1994, Buchner, 1990, наведено према: Томановић, 2004: 31). И не само то. Институционализација доприноси једном униформнијем изгледу детињства, заједничком за све генерације (Postman, 1982, наведено према: Френес, 2004: 117), што може представљати значајну баријеру процесу индивидуализације. Штавише, према неким ауторима, због институционализације деце у „индустрији бриге о деци“, коју одликује структурална ригидност, можемо говорити о „огољавању детињства“, док други у овој тенденцији виде извор за забринутост, чак и извор „кризе“ детињства. Наиме, како су се границе између детињства и одраслости још јаче оцртале и како долази до све веће сепарације дечјих живота од живота одраслих, узрасни патријархат је још више ојачао (Suransky, 1982, Hood-Williams, 1990, наведено према: Томановић, 2004: 16).

Фамилизација

Процес фамилизације детињства односи се како на емпиријску чињеницу, тако и на теоријски концепт (Brannen and O'Brien, 1995a, наведено према: Томановић, 2004: 17). С једне стране, као и код процеса институционализације, деца су фузионисана у институцију породице, чиме се смањује њихова видљивост, а подстиче њихов зависан положај. С друге стране, породица има све више обавеза и трошкова око деце, при чему долази до изражаја веровање у свемогућност породице, а које се претвара у мит у оквиру идеологије фамилизма (Томановић, 2004: 17). Фамилизам (лат. *familia* - породица), појам чије порекло проналазимо у идејама Ж. Донзелоа (J. Donzelot), данас има различита значења у зависности од контекста употребе - на пример, у савременој социолошкој и феминистичкој литератури употребљава се у значењу породичне идеологије, а с друге стране, може се односити и на специфичну сродничку узајамност и лојалност која у много чему подсећа на раније постојање тзв. традиционалне или проширене

породице¹⁸ (Милић, 2007а: 140-141). У контексту детињства, о „фамилизацији“ детета говори се у смислу неке врсте породичне посесивности и ексклузивизма. Постоји тенденција да се деца што више изолују и затварају у породицу, уместо да се отворе према свету и припреме за његову сложеност и контрадикторност, при чему породице преузимају на себе све више обавеза одговорности и трошкова око деце. Другим речима, огромна и превасходна одговорност за живот и благостање детета у сржи је идеологије фамилизма (Томановић, 2004: 17). Према Бек-Герншајм (Е. Beck-Gernshaim), концепт и пракса родитељства и детињства у савременим развијеним друштвима подразумева четири битне димензије око којих се концентришу главни задаци родитеља према деци - образовање, здравље, прихичко благостање и заштита детета од опасности из околине - а све наведено, скупа (и појединачно, захтева велику посвећеност и родитељску одговорност (Beck-Gernshaim, 1992, наведено према: Томановић, 2004: 17). Како истиче Квортруп, принцип идеологије фамилизма остао је нетакнут упркос фундаменталним променама на свим нивоима друштва, укључујући и, а можда и посебно, породицу (Qvortrup, 1995, наведено према: Томановић, 2004: 17). Наиме, анализирајући парадоксе везане за положај деце у савременом развијеном свету, аутор констатује: „Током протеклог века били смо сведоци бројних драматичних промена у нашем друштву (...) упркос овим фундаменталним променама, један принцип је остао нетакнут, наиме принцип да су превасходно родитељи одговорни за децу. Ради сажетости, назовимо овај принцип 'идеологијом породице'. Чини се да се придржавамо неревидиране идеологије породице, непромењених односа између генерација - као да се у свету око нас ништа није догодило“ (Квортруп, 2004: 138). Концепт фамилизације детињства ставља нагласак на то да су деца под одговорношћу својих родитеља и да њихови животи у кући обликују дечије понашање и ставове, идентитете и активности, с обзиром на то да је дом простор у коме су она много, и све више, смештена (Исто, стр. 4). „Пресудан значај добија дом као физички и концептуални простор у којем су деца лоцирана“ (Томановић, 2004: 17). Код куће је најбоље¹⁹ - наслов чланка Џ. Харден (J. Harden) - добро илуструје како сам процес фамилизације, тако и доминантно уверење одраслих у савременим друштвима. Ауторка указује на то како су ризици по децу лоцирани у јавној, а не у приватној сфери. Идеализовање приватне сфере породице централно је обележје модерности, а кључан елемент тог идеализовања је сегрегација деце у приватну сферу - породица се сматра местом прикладним за подизање деце чиме се олакшава њихова (физичка и морална) заштита од спољашњег света (Харден, 2004: 244, 248). Постоји уверење да је јавни простор опасан по децу и намењен одраслима, због чега се деца („зарад њиховог добра“) одвајају од света одраслих посредством процеса фамилизације²⁰. Дакле, наглашавање

¹⁸ О различитим значењима и употреби овог појма видети више у: Милић, 2007а:140-141.

¹⁹ У оригиналу гласи "There's no place like home".

²⁰ Као и институционализације.

дистинкције приватно/јавно налаже „доместификовање“ деце, тј. њихово везивање за приватну сферу, чиме се постулира „модерни домаћи идеал“ (Allan and Crow, 1989, наведено према: Томановић, 2004: 30). Међутим, дом за дете не мора бити идеал слободe - пошто је употреба његовог простора у највећој мери под контролом родитеља, нити обиља - јер је квалитет простора зависан од економских могућности родитеља, нити безбедности - пошто се велики број повреда деце, па и фаталних, дешава у дому²¹ (Kovarik, 1994; Harden, 2000, наведено према: Томановић, 2004: 30-31). Посебно, деца постају све више везана за породицу, а невидљива за друштво, тј. видљива само из перспективе породице и за породицу (Милић, 2007: 168), што доприноси њиховој (већ постојећој) маргинализацији .

Институционализација и фамилијација детињства: контроверзе

Институционализација подразумева нов начин живота за већину деце - деца су све више подвргнута организованим и руковођеним видовима постојања, режимима који су подешени према времену и простору као никад досад²², чиме се ограничавају и спречавају да самостално истражују свет око себе. Уместо тога, он им се објашњава из друге руке (Квортруп, 2004: 140). Поред институционализације детињства, на делу је и његово „одомашивање“ или „удомљавање“, што такође за последицу има да се подручје деловања деце све више квалитативно сужава тиме што се дечји животи све више одигравају у заштићеним просторијама које су затворене према природном свету и изоловане од сфера деловања других старосних група (Zinnecker, 1990, наведено према: Квортруп, 2004: 139). „С обзиром на уверење да је важно да деца буду у контакту с природом и на реторику у вези са тим, као и просуђивање да су она спонтана бића, заиста је парадоксално - и нешто што суштински не желимо - то што се деца све више спречавају да имају спонтан однос са оним што сматрамо природном околином“ (Квортруп, 2004: 139). „Док у суштини контрадикторни процеси институционализације и фамилијације²³ функционишу комплементарно, процес индивидуализације²⁴ детињства је њима супротстављен. Према многим истраживањима, најлошије последице по децу има дискрепанција између растуће институционализације,

²¹ На пример, у Великој Британији, између 1984. и 1994. године, на годишњем нивоу је убијено мање од шесторо деце испод 14 година, док је око шест стотина деце страдало у незгодама у кући (Morgan et all, 1997, Harker and Moore, 1996, наведено према: Харден, 2004: 243-244).

²² При чему овај процес обухвата све више деце све млађег узраста, односно чак и рано детињство постаје све више испланирано (Квортруп, 2004: 140).

²³ Упркос неким сличним функцијама и последицама по детињство, неки аутори истичу да се кућа и школа, као два кључна окружења за децу, веома разликују по томе како одрасли схватају детињство, примерене активности деце и начин на који би требало да се понашају према деци и са њима (видети о томе више у: Мејел, 2004).

²⁴ О којем ће више речи бити касније.

која подразумева стандардизацију, и индивидуализације, која подразумева да деца имају право и могућност избора“ (Томановић, 2004: 18). С друге стране, постоји тензија између потребе родитеља да контролишу децу и паралелне потребе да омогуће и подстакну њихову независност која је важна за успешан развој идентитета индивидуе (Бек-Хансен, 2004: 304).

Сумарно, институционализација и фамилизација у многим аспектима подразумевају ограничења - заштићени простори и надгледане активности ограничавају компетенцију деце и, свдећи њихове контакте на породицу и институционално окружење, фрактуришу дечје светове, ограничавају дететове интеракције са вршњачким групама и моћ детета да формира социјалне мреже (Frones, 1994, наведено према: Томановић, 2004: 18). Квортруп истиче да упркос томе што одрасли високо вреднују спонтаност деце - дечји живот постаје све организованији и да упркос постојању друштвеног консензуса да децу треба одгајати у слободи и демократији - друштво се о њима стара у виду контроле, дисциплине и управљања (Квортруп, 2004: 135). Такође, опажање окружења као ризичног²⁵ ограничава самосталност деце, искључује их из јавних простора и ставља у зависан положај и под контролу одраслих. На тај начин су битно ограничена индивидуална права деце²⁶ (Томановић, 2004: 18) на којима се, парадоксално, инсистира у савременом јавном дискурсу.

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА И ИНДИВИДУАЦИЈА ДЕТИЊСТВА

Развој савремене породице најчешће се приказује као процес који води од институције засноване на опстанку, тесно повезане са заједницом и традицијом и интегрисане у патријархалну структуру моћи, ка јединици која је основана из емоционалних разлога и коју у све већој мери карактеришу и индивидуализација и индивидуација (Френес, 2004: 119). У друштвима (касне) модерности присутан је процес индивидуализације детињства који подразумева концепт детета као јединственог друштвеног актера који обликује властити живот и идентитет и, следствено томе, чија се индивидуална права и обавезе потенцирају, што термилошки можемо одредити као индивидуацију детињства (Томановић, 2004: 17).

Тумачење промена које се одигравају у детињству са доласком модерне епохе, као и одлике самог модерног детињства, захтевају разматрање процеса модернизације друштва. Модерност у првом плану истиче појединца, одвојеног и одлобођеног од традиционалних оквира преиндустријског друштва, а И.

²⁵ Посебно изражено у „моралној паници“ повезаној са „опасношћу од саобраћаја“ (*traffic danger*) и „опасношћу од непознатих“ (*stranger danger*) (Scott, 2000, наведено према: Томановић, 2004: 18).

²⁶ Неки аутори чак тврде да су данашње опасности за децу другачије од оних из прошлости: раније је децу требало штитити од манипулисања и бруталног насиља, а данас их је потребно заштитити од претеране родитељске неге и бриге (Beck-Gernshaim, 1992, наведено према: Томановић, 2004: 18).

Френес (I. Frones) указује на две димензије поменутог процеса - индивидуацију и индивидуализацију. И индивидуализација и индивидуација јесу део истог историјског процеса модернизације - оне деле исти друштвено-историјски и културни контекст захтевања индивидуалних политичких права, што је повезано са противљењем буржоазије владавини аристократије. Међутим, за повлачење линије дистинкције између поменуте две димензије може послужити Хабермасов (J. Habermas) концептуални оквир где се индивидуализација перципира као један од аспеката животног света, док се индивидуација углавном доводи у везу са системом (Habermas, 1984, наведено према: Френес, 2004: 113).

Индивидуализација

Индивидуалност значи такво одређење појединца које подразумева извесну дистанцу date особе у односу на групу којој припада и с којом се не стапа. Сам појам индивидуа (лат. *individuus* - недељив, особен) казује да појединац носи у себи извесне личне диспозиције које га разликују од других појединаца и омогућавају да се људско биће развије као зрела и слободна личност (Голубовић, 2007: 187), због чега је индивидуализација препозната као посебно значајна у дечјем одрастању. Другим речима, „здрав развој личности налаже да дете коначно раскрсти примарне везе са оцем и мајком, или са каснијим субститутима у друштву, и да постане доиста независно. Оно мора да научи да се са светом суочава као појединац (подвукла М.Ј.)“ (Нил, 1990: 9). У контексту детињства, на пример, индивидуализација би значила да дете, упркос томе што припада одређеној категорији („деца у одређеној старосној групи“), јесте једна индивидуа, јединствена личност и тако треба да буде третирано. Овај савремени процес, илустрован нагласком на деци као индивидуалним личностима, постаје дискутабилан због утицаја и учинка процеса фамилизације и институционализације који се одвијају паралелно. Он је, на пример, извршио утицај на физичку и културну средину дома, у којем властита дечја соба постаје приватна симболичка сфера која истиче позицију детета као личности (Френес, 2004: 116, 120).

Међутим, када се ради о односима моћи и, нарочито, процесима одлучивања у том истом породичном дому, деца најчешће нису саслушана и консултована при доношењу важних одлука, што има импликације по њихову аутономију, самоопредељивање и индивидуалност (Ленсдаун, 2004: 191). Даље, има мишљења да је логичка последица институционализације и све веће раздвојености од родитеља то да се деца донекле индивидуализују, јер проводе све више времена представљајући сама себе, а не своју породицу - имају своје кључеве, властити новац и слично (Квортруп, 2004: 140). С друге стране, а у контексту институционализације, школа се нарочито налази на удару жестоке и разарајуће критике због своје тенденције да формира одређени стандардни тип личности (Трипковић, 2007). Још током 30-их и 40-их година појављују се либералне и прогресивне образовне методе, при чему се теоретичари залажу

да се деца ослободе дисциплине и да им се пруже слобода и право избора у свим областима како би им се личности развијале изнутра (Ведерли, 2005), а у неким радикалним критикама²⁷ се може чути како су школе „репресивне институције које индоктринирају ученике, гуше њихово стваралаштво и машту, намећу им конформизам и заглупљују их“ (Триповић, 2007: 605-606). Било како било, сумирајући различите аргументе и закључке друштвених теоретичара, утисак је да је индивидуализација детињства заправо недовршен и проблематичан процес. Иако је реч о значајном обележју савременог детињства, као што смо и раније истакли, индивидуализација детињства не иде руку под руку са процесима институционализације и фамилизације због чега је карактерише ограничен домен деловања и немали број парадокса и контроверзи.

Индивидуација

Када је реч о индивидуацији, пре свега се мисли на тенденцију савремених држава и њихових организационих система да појединца третирају као основну јединицу. Индивидуа излази из сенке колективитета, на пример, законска права, обавезе и сл. се све више усмеравају на индивидуе, а не на домаћинство. Овај процес индивидуације развија се као систем класификација са индивидуом као јединицом и темељ је бирократског система на коме се заснивају друштвена контрола и индивидуална права. Сврха појачане индивидуације није наглашавање јединствености сваке појединачне индивидуе, његове/њене „индивидуалности“, већ осигуравање да сви имају једнака права и дужности, односно да би према сваком припаднику одређене категорије требало поступати на исти начин. Френес сматра да је индивидуација, за разлику од индивидуализације, одговор на бирократске потребе, односно да до ње и долази због бирократизације друштва у веберовском смислу (Френес, 2004: 112-113). Када је о детињству реч, индивидуација указује на наглашавање дечјих формалних права и слабљење традиционалног родитељског (породичног) ауторитета, односно на развој институционалног апарата који захтева индивидуацију и „демократску“ породичну атмосферу (Исто, стр. 120). Поменуто подразумева спознају и постојање сагласности да права, као и одговорности, родитељства нису свеобухватна и апсолутна, односно да се улога државе огледа у пружању подршке родитељима, али и у интервенисању ради заштите дечијих интереса. Под тиме се такође подразумева да деца, упркос својој рањивости²⁸ и потребама које из ње произилазе, имају и права (Ленсдаун, 2004: 185-186).

²⁷ Према мишљењу Ивана Илича (*Доле школе*, 1980), образовање би морало да буде ослобађајући доживљај, у којем појединац истражује, креира, служи се својом иницијативом и расуђивањем, те слободно и у потпуности развија своје способности и таленте или, другим речима, оно би морало да омогућава и подстиче индивидуализацију оних који седе у школским клупама.

²⁸ *О инхерентној и структуралној рањивости деце* видети више у: Ленсдаун, 2004.

Конвенција о правима детета УН, која је усвојена на Генералној скупштини УН-а 1989. године, представља формализован облик процеса индивидуације детињства и прекретницу у међународном покрету за дечја права (Конвенција о правима детета и пратећи факултативни протоколи, без датума). Поред тога што је обавезујућег карактера и што ју је ратификовао велики број држава, њен посебан значај огледа се у томе што пружа обухватан оквир за признавање широког спектра дечијих (друштвених, грађанских и политичких) права која се не односе само на њихову потребу за заштитом и адекватним обезбеђивањем, већ и на потребу учествовања²⁹ (Ленсдаун, 2004: 188-189). Имајући написано на уму, на тренутак је охрабрујуће изгледало да ће процес индивидуације детињства, истакнут у јавном дискурсу и имплементиран у законски оквир, имати за последицу значајно побољшање друштвеног положаја деце. Но, у реалности, прихватање и примена прокламованих дечијих права не иде тако глатко, због чега она (најчешће) остају у домену „слова на папиру“ и традиционалних граница између света одраслих и деце. У супротном, померање тих граница би, на пример, подразумевало „конфликт између родитељских и дечијих права“ (Ленсдаун, 2004: 196), односно преиспитивање и модификовање савремених процеса институционализације и фамилизације детињства.

Заправо, када се зађе у дубљу анализу (не)реализације дечијих права, контрадикторност постоји и у самој Конвенцији, између протективних и партиципативних права, односно права детета да буде заштићено и права да му се чује глас (Ленсдаун, 2004). Г. Ленсдаун (G. Lansdown) указује како се одређена дечја права, попут права да буду саслушана и да њихова добробит буде најважнија ствар у доношењу одлука широм друштва³⁰, најчешће не узимају у обзир у многим областима друштвеног живота (у судству, здравству, образовном систему, породици итд.), што ауторку наводи на закључак како у самој Конвенцији постоји „инхерентна напетост између, с једне стране, схватања деце као зависних од заштите одраслих и неспособних да преузму одговорност за своје сопствено одлучивање, а с друге стране, као људи са основним грађанским правима, укључујући и право да у потпуности учествују у доношењу одлука које се тичу њиховог живота“ (Ленсдаун, 2004: 189-195). Овај проблем вероватно најсликовитије илуструје дебата о примени телесног кажњавања у име заштите деце (Исто, стр. 197) која симболизује једну од

²⁹ О самој Конвенцији и одредбама које се налазе у поменутом документу видети више у: Ленсдаун, 2004; Конвенција о правима детета и пратећи факултативни протоколи.

³⁰ Члан 12 налаже да државе уговорнице обезбеде детету које је способно да формира своје сопствено мишљење право слободног изражавања свог мишљења о свим питањима која се тичу детета, с тим што се мишљењу детета посвећује дужна пажња у складу са годинама живота и зрелости детета, док члан 3 подразумева да ће у свим активностима које се тичу деце, без обзира да ли их предузимају јавне или приватне институције социјалног старања, судови, административни органи или законодавна тела, најбољи интереси детета бити од првенственог значаја (Ленсдаун, 2004: 189, 193).

најзначајнијих контроверзи савременог положаја деце и њиховог ниског друштвеног статуса.

Контроверзна индивиду(лиза)ција

При анализи процеса индивидуализације и индивидуације детињства, потребно је посебно нагласити више парадокса, који се доводе у везу са истовременим, а противдејственим, процесима фамилизације и институционализације. С једне стране, процес индивидуализације истиче да су деца јединствене личности, али у исто време приписује родитељима одговорност за развој тих личности и, с друге стране, процес индивидуације производи породицу која се састоји од индивидуа, али такође наглашава одговорност родитеља за те младе индивидуе (Френес, 2004: 119). Посебно, индивидуализација, иако истовремено реална и реторичка одлика (касне) модерности, обуздана је противдејственим притисцима на стандардизацију (Furlong and Cartmel, 1997, наведено према: Харден, 2004: 247) која је истакнута карактеристика и последица све већег институционализовања данашње деце.

Међу друштвеним научницима нису усамљени гласови који истичу како школа, као институција са прихваћеним друштвеним циљевима и прописаним нормама, подразумева стандардизован начин понашања и бављење децом као групом, а не као индивидуама (Мејел, 2004: 236-239). У њој и сличним институционалним окружењима, третирање детета као објекта, односно пројекта, од стране одраслих, а не као субјекта, актера и засебне индивидуе, директно ставља под упит процес индивидуализације. Али и индивидуације, с обзиром на то да је могућност остварења многих дечјих права апстраховано у функционисању образовних система и других институција савремених друштава (Ленсдаун, 2004). Противречности и учинци индивидуације детињства говоре у прилог тези да је посредни (још увек неостварен) идеал, који тек у знацима има утицаја на живљену стварност деце. Сумарно, намеће се закључак да развој савременог детињства јесте илустрација и индивидуације и индивидуализације, али и парадоксалних и комплексних образаца како тих процеса, тако и самог савременог друштва (Френес, 2004: 113).

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Као што смо показали, једно од доминантних обележја савременог детињства јесте одвајање детињства кроз простор и његово временско омеђавање чија је функција (или циљ) контрола деце од стране одраслих. Контрола простора, а са њом тесно повезана и контрола времена, структурише дечја искуства и одређује не само *где* и *када*, већ и *шта* и *како*, првенствено у контексту школе и код куће (Томановић, 2004: 29). Тако, парадокс савременог детињства огледа се у томе што родитељи и друштво желе да пруже деци

аутономију, али и да их истовремено контролишу и штите (Френес, 2004: 126). У савременим друштвима, деца се налазе у центру пажње родитеља, породице и друштва, али поступци и однос према деци постали су све више ускогруди, односно све мање спонтани, свводећи се на подвргавање деце разним процедурама поучавања и дисциплиновања, којима се дете лишава своје аутентичности. Деца су разапета између неусклађености и противуречности модерног друштва, због чега се може тврдити да, упркос својој савременој детецентричности, модерна породица и друштво представљају „непријатељску средину“ за дете (Милић, 2007: 159, 164).

Сумирајући утицај и последице процеса институционализације, фамилијације и индивиду(ализације), понављамо закључак Г. Ленсдаун да је доминантно обележје детињства недостатак моћи и контроле деце над оним што им се дешава (Ленсдаун, 2004: 186), због чега можемо говорити о њиховом депривилегованом положају у друштву. Утисак је да се највећа противречност данашњег детињства огледа управо у атмосфери детецентричности под чијим плаштом се „крију“ тако бројни проблеми и парадокси (Квортруп, 2004; Милић, 2007б) у вези са децом и њиховим одрастањем. Управо истакнути парадокси и контроверзе подржавају тезу о маргинализацији детињства (и) у савременим друштвима. Иако код куће, у школи, на игралишту итд. дете није једно те исто дете, заједничко различитим друштвеним окружењима детињства јесте тензија која постоји између контроле и слободе, односно дечје стратегије, преговарање или борба око редукације ограничења наметнутих од стране друштвених структура и постизања веће аутономије. Ако је, историјски посматрано, дошло до промене идеје и праксе детињства с доласком (пост) модерне епохе, та промена није за последицу имала исчезавање маргиналног положаја деце. Појавни облик те маргинализације је (само) промењен, има другачије карактеристике и последице у поређењу са премодерним; маргинализација је одевена у „ново рухо“, а есенција остаје иста упркос тим „козметичким изменама“.

Пред стручну, али и ширу, јавност поставља се једна дилема коју је својевремено истакла Анђелка Милић указујући да би идеја модерне детецентричности друштва морала бити озбиљно проверавана (Милић, 2007: 161-162). Следствено томе, резиме овог рада наводи на понављање једног од Квортрупових питања: „Да ли се развој детињства одиграва онако како заиста желимо или смо изгубили контролу над неким чиниоцима који имају пресудан утицај на живот деце“ (Квортруп, 2004: 141)? Скретање пажње на анализу савремених, проблематичних процеса који обликују детињство, у које сврставамо његову институционализацију, фамилијацију, индивидуализацију и индивидуацију, није превазиђено у друштвеној мисли. Напротив. И даље постоје потешкоће између детињства и друштва одраслих (Квортруп, 2004: 135), само детињство се још увек сматра нечим што је друштвени проблем или плодан извор друштвених проблема (Ambert, 1986, наведено према: Квортруп, 2004: 135) или изнова оспоравано подручје (Џејмс, Џенкс, Праут, 2004: 144).

ЛИТЕРАТУРА:

- Аријес, Ф. (1989). *Векови детињства*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бек-Хансен, Е. (2004). Млади између породице и школе. У С. Томановић (Ур.), *Социологија детињства*. (стр. 297-315). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Џејмс, А., Џенкс, К., & Праут, А. (2004). Теоретисање о детињству. У С. Томановић (Ур.), *Социологија детињства*. (стр. 142-166). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Џејмс, А., & Праут, А. (2004). Стратегије и структуре ка новој перспективи у односу на деџја искуства породичног живота. У С. Томановић (Ур.), *Социологија детињства*. (стр. 361-374). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Џенкс, К. (2004). Постмодерно дете. У С. Томановић (Ур.), *Социологија детињства*. (стр. 96-109). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Edwards, R. (2002). Introduction: conceptualising relationships between home and school in children's lives. U R. Edwards (Ur.), *Children, Home and School: Regulation, autonomy or connection*. London: RoutledgeFalmer.
- Френес, И. (2004). Димензије детињства. У С. Томановић (Ур.), *Социологија детињства*. (стр. 110-132). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Голубовић, З. (2007). Индивидуа. У А. Мимица & М. Богдановић (Ур.), *Социолошки речник*. (стр. 187-188). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Харден, Џ. (2004). Код куће је најбоље - дистинкција јавно/приватно у деџјем теоретисању о ризику и безбедности. У С. Томановић (Ур.), *Социологија детињства*. (стр. 243-261). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Илич, И. (1980). *Доле школе*. Београд: БИГЗ.
- Конвенција о правима детета и пратећи факултативни протоколи*.
Преузето са <http://www.pedagog.rs/GTZ/prava%20deteta/Konvencija.pdf> 10. мај 2015.
- Квортруп, Ј. (2004). Детињство и савремено друштво - Парадоксалан однос. У С. Томановић (Ур.), *Социологија детињства*. (стр. 133-141). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ленсдаун, Г. (2004). Деџја права. У С. Томановић (Ур.), *Социологија детињства*. (стр. 185-198). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Мејел, Б. (2004). Деца на делу у породици и школи. У С. Томановић (Ур.), *Социологија детињства*. (стр. 227-242). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Милић, А. (1988). Породица: Дијалог социологије и историје. У А. Милић (Ур.), *Рађање модерне породице*. (стр. 5-43). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Милић, А. (2007а). Фамилизам. У А. Мимица & М. Богдановић (Ур.), *Социолошки речник*. (стр. 140-141). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Милић, А. (2007б). *Социологија породице*. Београд: Чигоја штампа.

Недовић, С. (2007). Институционализација. У А. Мимица & М. Богдановић (Ур.), *Социолошки речник*. (стр. 193). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Нил, А.С. (1990). *Слободна деца Самерхила*. Београд: БИГЗ.

Праут, А., & Џејмс, А. (2004). Нова парадигма за социологију детињства. У С. Томановић (Ур.), *Социологија детињства*. (стр. 51-76). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Томановић-Михајловић, С. (1997). *Детињство у Раковици - свакодневни живот деце у радничкој породици*. Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета.

Томановић, С. (2004). Социологија о детињству и социологија за детињство. У С. Томановић (Ур.), *Социологија детињства*. (стр. 7-48). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Томановић, С. (2007). Детињство. Социологија детињства. У А. Мимица & М. Богдановић (Ур.), *Социолошки речник*. (стр. 81-82). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Трипковић, М. (2007). Школа. У А. Мимица & М. Богдановић (Ур.), *Социолошки речник*. (стр. 605-606). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Ведерли, Р. (2005). Старање о деци и развој апатије. У Р. Ведерли (Ур.), *Колатс културе*. (стр. 162-185). Београд: Clio.

THE CONTEMPORARY CONCEPT OF CHILDHOOD: INSTITUTIONALIZATION, FAMILIALIZATION AND INDIVIDUALIZATION

Abstract. The author of this paper is analyzing the contemporary concept of childhood, regarding the predominant opinions, relationships and activities concerning children. The aforementioned is the result of changes in the perception of childhood in societies of (late) modernity and, in particular, the consequences of the social processes of institutionalization, familIALIZATION, individualization and the individuation of childhood itself. Institutionalization and familIALIZATION stands for a process of enclosing children in the „children's world“, meaning that the daily life of

children is spatially and timely placed in social institutions intended for children, or in the home, indicating their segregation and numerous limitations for the sake of child protection and control. On the other side, there is a parallel process of childhood individualization which shows children as unique social actors, who have their individual rights and obligations -process of childhood individuation- in which the UN Convention of the Rights of the Child has a central point. However, these processes are characterized by limited domain of influence and paradoxes as a result of opposite processes of institutionalization and the familialization of childhood. The impact and the significance of the above mentioned social processes, as well as their interconnection, are (re)defining the contemporary childhood. The author is pointing at the insignia, but also at the contradictory and contradictions of these processes, which result in great controversies and a marginalized position of children in the contemporary, „child-centred“ society.

Key words: sociology of childhood, institutionalization, familialization, individualization, individuation.

Примљен: 14.12.2015.

Прихваћен: 29.01.2016.